

SULLIVAN FERENC

A KÜLHONI MAGYAR OKTATÁS ÉVTIZEDE
A SZÁMOK TÜKRÉBEN

Tátrai Patrik – Ferenc Viktória – Rákóczi Krisztián – Márton János: *Közoktatási kör(tér)kép: a tanulói létszámok változása a Kárpát-medencei külhoni magyar közösségeiben a 2010-es években.* Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont – Gondolat Kiadó: Budapest, 2022. 231 oldal¹

A külhoni magyar közösségek megmaradásának záloga a minden Kárpát-medencei magyar kötődésű gyermek számára elérhető, jó minőségű anyanyelvi oktatás. A formális szocializáció első színtereiként a magyar óvoda és iskola – a családi nyelvhasználatot kiegészítve – különösen fontos szerepet tölt be az anyanyelv elsajátításában és átörökítésében, ezzel hozzájárulva a nemzeti-etnikai megerősítéséhez. A témával foglalkozó kutatások sokasága bizonyítja,² hogy óvodás és kisiskolás életkorban a tudás elsajátításának leghatékonyabb és a gyermek pszichés fejlődése szempontjából legelőnyösebb módja az anyanyelven történő tanulás. Ugyanakkor az a gyermek, akit szülei nem magyar nyelvű intézménybe íratnak, a későbbiekben jó eséllyel elvész a magyar közösség számára.

Az utóbbi bő egy évtizedben e felismerés mind a magyar állam által nyújtott támogatások és programok, mind a szakmai, civil és egyházi szervezetek tevékenysége terén meghatározta a magyar nemzetpolitika csapásirányát. Az anyaországból érkező támogatások – többek között a Szülőföldön magyarul program keretében biztosított oktatási-nevelési támogatás, a 2016-ban indult Kárpát-medencei Óvodafejlesztési Program, illetve a Rákóczi Szövetség támogatásai – mind azt a célt szolgálják, hogy a külhoni régiókban stabilizálódjon a magyar óvoda- és iskolaválasztók száma és aránya, ezen keresztül pedig fenntartható legyen a magyar lakta területeket átszövő oktatási intézményrendszer. Ezzel párhuzamosan a magyar iskolaügy kérdése – különösen az ukrainai kisebbségi oktatást ellehetetlenítő törekvések fényében – a témával foglalkozó kutatók, szakemberek homlokterébe került.

1 A kötet a www.mtafk.hu/oktatasi-atlasz/ címen online is elérhető.

2 Ld. például: Papp Z. Attila: Iskola és képesség: egy 2013-as pilot kutatás tanulságai. *Kisebbségkutatás*, 2014. 23 (4). 93–125.

Ugyanakkor a Kárpát-medencei magyar közösségek általános demográfiai jellemzői – természetes fogyás, elvándorlás, asszimiláció, vegyes házasságok, a magyarajkú népesség körében a roma származásúak növekvő száma –, illetve a főként Kárpátaljára jellemző kedvezőtlen jogi-politikai környezet, a 2022 februárjában kitört háború és a sokszor településről településre eltérő helyi sajátosságok miatt egy adott településen, térségben a tanulói létszám csökkenése, vagy éppen növekedése gyakran számos, sokszor rejtett, tényező együttes eredménye.³ Így az egyes, magyar iskolaválasztást ösztönözni hivatott programok, kezdeményezések hatása a szakavatottak számára is nehezen szétszálazható.

Mindennek okán a szélesebb tudományos nyilvánosság mellett a helyben lévő szakmai közösségek és a nemzetpolitika döntéshozói számára is elengedhetetlen, a nemzetpolitika döntéshozói, a helyben lévő szakmai közösségek és a szélesebb tudományos nyilvánosság számára is elengedhetetlen, hogy átfogó, összegző képet kapjunk a 2010-es évtized folyamatairól, a négy legnagyobb lélekszámú külhoni magyar közösség (a romániai, a szlovákiai, a szerbiai és az ukrainai) anyanyelvi oktatásának helyzetéről a magyar intézményeket látogató diákok számának változása tükrében. Ezt az eddig jobbra hiányzó áttekintést pótolja a *Közoktatási körtérkép – A tanulói létszámok változása a Kárpát-medence külhoni magyar közösségeiben a 2010-es években* című kötet, mely egységes, összehasonlítható szerkezetben szemlélteti az egyes külhoni régiók létszámadatait a közoktatás különböző szintjein. A szerzők által közzétett és térképeken ábrázolt adatok jelentős része a nyilvánosság számára eddig nem volt hozzáférhető, illetve a hivatalos adatközlés hiányosságai, az országonként eltérő közigazgatási modellek és azok változásai, illetve az oktatási rendszerek különbözősége (kötelező óvodalátogatás bevezetése, minimumlétszámok, egyes intézmények megszűnése) miatt összehasonlításuk mindaddig problémás volt.

A kötet létrejöttében számos szakmai szervezet, illetve elismert szakértő működött közre. Előbbiek közé sorolhatjuk a kárpátaljai és a felvidéki pedagógusszövetséget, a vajdasági Magyar Nemzeti Tanácsot, illetve a pozsonyi Comenius Pedagógiai Intézetet, illetve azok vezetőit, míg utóbbiak között kiemelendő a kötetet lektoráló Kocsis Károly, Morvai Tünde és Papp Z. Attila. A könyv anyaga a szomszédos államok vonatkozó jogszabályai mellett támaszkodik a vonatkozó szakirodalom megállapításaira, így többek között Badis Róbert, Kapitány Balázs, Kiss Tamás és Orosz Ildikó tanulmányaira.

A módszertant is tartalmazó bevezető fejezetet az óvodai és iskolai (általános és középiskolai) tanulói létszámok alakulásának bemutatása követi. A kötetet Kárpát-medencei összegző helyzetkép, köszönetnyilvánítás, irodalomjegyzék, valamint összesen mintegy száz oldalt kitevő melléklet zárja. A magyar oktatás szlovákiai, ukrainai, romániai és szerbiai

3 Ld. a *Kisebbségkutatás* c. folyóirat 2012/3-as számában Bodó Barna, Ferenc Viktória, Morvai Tünde, Papp Z. Attila és Szügyi Éva tanulmányait.

helyzetét taglaló tanulmányok Tátrai Patrik, Ferenc Viktória, Rákóczi Krisztián és Márton János munkáját dicsérik.

Az atlasz összesen 90, rendkívüli igényességgel elkészített térképe Tátrai Patrik geográfus munkája. Ezek a magyar oktatásban részesülő óvodások és iskolai tanulók létszámára, beiskolázási arányára vonatkozó információkat települési és regionális szinten ábrázolják. A térképeket a részletes adatokat tartalmazó, összesen 97 táblázat egészíti ki. Az adatokból kirajzolódó folyamatok körvonalazását, a következtetések levonását magyarázó szövegrészek segítik. A kiadvány értékét, áttekinthetőségét gazdag adatoltságán és igényes kivitelezésén túl növeli, hogy az országonként összegyűjtött adatokat a szerzők minden esetben azonos módszertan szerint dolgozták fel.

A kötet legfontosabb megállapítása – a négy nagy magyar közösség általános iskolai tanulói létszámának viszonylag csekély, 3,9%-os csökkenése mellett – a 2010-es évtizedben a kárpátaljai magyarul tanuló általános iskolások számának növekedésével párhuzamosan a Vajdaság drasztikus, illetve Erdély és a Felvidék mérsékeltbb fogyása (109. o.). A városi és falusi iskolai létszámok közötti egyensúly eltolódása (a városi iskolák létszáma az évtized folyamán 1,9%-kal nőtt, míg a falusi térségek létszáma 8,3%-kal csökkent) számos térségben már középtávon felveti az alacsony létszámmal működő kisiskolák fenntarthatóságának kérdését, ezzel párhuzamosan pedig egyes regionális hatóságú, tehetséggondozó iskola-központok megerősítését, a megszűnő intézmények miatti létszámvesztés minimalizálását. Míg a vizsgált évtizedben a városi növekedést elsősorban a kárpátaljai városok (és az ott nagy számban megjelenő vegyes, illetve homogén többségi háttérű tanulók megjelenése), valamint a felvidéki és erdélyi nagyvárosok magyarázzák, rurális térségekben egyedül Kárpátalján és Kelet-Szlovákiában mutatható ki növekedés, melynek mozgatórugója főleg a magyarajkú roma lakosság növekvő jelenléte. Mindenképpen figyelmet érdemel, hogy Kárpát-medencei szinten a magyar osztályba iratkozott elsősök számának változása (-9,4%) jelentősen meghaladja az összes általános iskolai tanuló létszámának változását. Ugyancsak szembeötlő 2010 és 2019 között a határon túli magyar középiskolások számának közel 20%-os csökkenése, illetve valamennyi régióban a magyar oktatás fokozódó tömbösödése, a szórványterületek tanulói létszámának rohamos visszaesése.

A 2010/2011 és 2019/2020 közötti időszakot felölelő atlasz értelemszerűen nem terjedhet ki a koronavírus-járvány, illetve Kárpátalján a 2022 februárjában kitört orosz–ukrán háború tanulói létszámot befolyásoló hatására. Az előző évtizedben a jelentős elvándorlás dacára létszámnövekedést produkáló, a magyar nyelv és kultúra növekvő presztízséből és gazdasági hasznából profitáló kárpátaljai magyar oktatás létszámváltozása a háború alatt, illetve a harci cselekmények lezárását követően kulcsfontosságú a nemzetrészt fennmaradása szempontjából, és ezért értékes jövőbeni kutatások tárgyát képezheti.